

УДК 008:78.071.1Руткоўскі

І.М. Шумская,кандыдат культуралогіі, дацэнт кафедры менеджменту
сацыяльна-культурнай сферы БДУКІМ

ЖЫЦЦЯДЗЕЙНАСЦЬ І ЭСТЭТЫЧНЫЯ ПОГЛЯДЫ КАМПАЗІТАРА І ПЕДАГОГА БРАЌІСЛАВА РУТКОЎСКАГА

Непрыкметная беларуская вёска Камаі знаходзіцца ў Пастаўскім раёне. Яна была адносна нядаўна ўключана ў сучасныя турыстычныя маршруты дзякуючы касцёлу Яна Хрысціцеля – помніку рэспубліканскага значэння, унутры якога знаходзіцца дзеючы стогадовы арган. Гэта адзін з самых позніх храмаў абарончага тыпу на тэрыторыі нашай Айчыны, пабудаваны ў пачатку XVII ст. Магутны выгляд дадзенай культавай пабудовы, сцены якой маюць таўшчыню каля двух метраў, уражвае сучаснікаў не менш за найноўшыя хмарачосы. Другая адметнасць месца – каменны крыж, зроблены нібыта з паганскага божышча «бабы», што ў старажытныя часы стаяла каля Перунова капішча. І ўрэшце, мястэчка Камаі – гэта радзіма Браніслава Руткоўскага, які набыў сусветную славу не толькі як кампазітар і арганізатар музычных імпрэз, дырыжор і педагог, але і як адзін з найбольш значных творцаў сучаснай арганнай школы.

27 лютага 1898 г. у сям’і немаможных сялян Юзафа і Марыі Руткоўскіх нарадзіўся хлопчык Браніслаў. Будучы юнаком, ён шмат часу праводзіў на вольным паветры ў наваколлі Камай: на беразе маляўнічага азёрца і ў лясных абшарах, багатых на грыбы і ягады. Успаміны дзяцінства і любоў да прыроды Руткоўскі захаваў на ўсё жыццё, адзначаючы: «Адчуваю вялікую цягу да вёскі, да прыроды. Калі знаходжуся на вёсцы, не магу зразумець, чаму мы асуджаны да жыцця ў горадзе. Вабіць мяне прырода, цішыня, у якой шмат чаго чуваць. Судакрананне з прыродай мае ў сабе штосьці ад пантэізму, існасць жыцця больш адчуваецца на вёсцы» [1].

Камайскі касцёл быў для Руткоўскага не толькі сакральным месцам, але і храмам мастацтва, дзе ён міжволі далучаўся да музыкі і спеваў. Атмасфера ў касцёле падчас гучання аргана проста заварожвала яго. Выявілася, што хлопчык мае абсалютны слых і добры голас. Да таго ж, у васьмігадовага юнака выклікала радасць згода бацькі распачаць навучанне ў мясцовага арганіста. Вялікі энтузіязм, з якім Бронак ставіўся да музыкі, дазволіў яму за няпоўны год авалодаць прыёмамі ігры свайго першага настаўніка. Вядомы выпадак, калі арганіст моцна захварэў, і хлопчык бездакорна выканаў музычнае афармленне набажэнства [2, с. 142].

Камайскі касцёл

Тады бацька, звярнуўшы ўвагу на незвычайныя музычныя здольнасці сына, адправіў яго за 18 кіламетраў ад Камай, у вёску Кабыльнік (знаходзіцца ў Мядзельскім раёне і цяпер называецца Нарач) да іншага арганіста, які лічыўся ў мясцовасці за добрага майстра. Аднак неўзабаве Браніслаў пераўзышоў уменнем іграць на аргане свайго чарговага настаўніка і набыў у наваколлі статус «маэстра» [3, с. 406].

Такі ход падзей абумовіў тое, што ў 1910 г. Браніслаў паехаў вучыцца ў Дзісенскую прагімназію, дзе правёў чатыры гады. Бацька папрасіў мясцовага ксяндза, каб той дапамог з жыллём і прыглядаў за сынам. Выдатныя арганізатарскія і педагогічныя здольнасці Руткоўскага ўжо тады знаходзілі сваё ўвасабленне: будучы яшчэ падлеткам, Браніслаў не толькі падзарабляў на жыццё, іграючы на аргане ў касцёле, але і праводзіў заняткі для створанага па ўласнай ініцыятыве местачковага хору моладзі. Пасля заканчэння вучобы ў Дзісне, Руткоўскі разам са сваім апекуном-ксяндзом накіраваўся ў Пецярбург, каб прадоўжыць навучанне ў польскай гімназіі св. Кацярыны. Разам з тым, ён заняў пасаду арганіста ў касцёле св. Казіміра.

У хуткім часе Браніслаў паступіў у кансерваторыю Царскага Рускага Музычнага Таварыства да прафесара Жака Гандшына. Гэта асоба мела вялікі ўплыў на Браніслава, выступала як своеасаблівы ўзор настаўніка і творцы. Жонка Руткоўскага, Соф’я, узгадвала: «З расказаў Бронака прафесар падаваўся досыць суровым і патрабавальным да вучняў... Перад

кожным канцэртам ён цалкам аддаляўся ад людзей, праводзячы дні і ночы пры арганых» [4, с. 2]. Такую манеру падрыхтоўкі да канцэртаў з цягам часу запазычыў і Браніслаў, калегі якога заўважалі, што напярэдадні канцэртаў ён становіўся надзвычай сур'ёзным і ні з кім не размаўляў, а Соф'я ізноў жа сведчыла: «Калі падчас канцэрта яго наведвалі ў артыстычным пакоі, гэта вельмі перашкаджала засяродзіцца і псавала яму настрой» [4, с. 27].

У 1917 г., скончыўшы гімназію і працягваючы навучанне ў кансерваторыі, Руткоўскі не мог заставацца на ўзбочыне грамадскага жыцця. Ён пачаў кантактаваць з сябрамі маладзёжных самаадукацыйных арганізацый, а таксама з'яўляўся сябрам польскага рабочага клуба «Прамень». У гэты ж час Руткоўскі займаўся і выкладчыцкай працай у польскай жаночай гімназіі, аб чым казаў так: «На 19-м годзе жыцця, адразу пасля атрымання атэстата сталасці стаў выкладаць у польскай жаночай гімназіі наступныя прадметы: спевы, гісторыю, польскую мову... Прафесіі настаўніка не выбіраў, яна "прышла" неяк сама. Вынікала гэта перадусім з замілання да прадмета навучання (музыкі і навукі спеваў) і магчымасці выжывання разам з грамадскай арыентацыяй, патрыятызмам, асабліва калі быў настаўнікам па-за межамі роднага краю» [1, с. 312].

Надзвычайнае сацыяльна-палітычнае становішча, выкліканае Кастрычніцкай рэвалюцыяй, змусіла Руткоўскага на пэўны час вярнуцца ў родныя Камі. Аднак, калі ў Вільні аднавіў работу ўніверсітэт ім. Стэфана Баторыя, Руткоўскі накіраваўся туды і паступіў на факультэт паланістыкі. Адначасова ён выкладаў спевы ў школе рамёстваў, наведваў літаратурны і драматычны гурткі, браў актыўны ўдзел у дзейнасці акадэмічнага тэатра і ствараў музычнае афармленне спектакляў.

Сустрэкаючы ў Вільні сваіх калег – рэпатрыянтаў з Пецярбурга, Руткоўскі лічыў сваім абавязкам дапамагачь ім уладкаваць жыццё. Студэнцкі сябра і калега Б. Руткоўскага, прафесар Тэадор Залеўскі, адзначаў: «Хто ведаў Бронака, можа засведчыць, што адной з істотных рыс яго характару быў клопат аб іншых. Меў дар паяднання людзей і аказання дапамогі тым, каму яна была патрэбна – блізім, знаёмым, незнаёмым. Дарэчы, рабіў гэта неяк лёгка, не адзначаючы тых сваіх незлічоных добрых учынкаў і праяў чалавечай удзячнасці... Яго грамадская дзейнасць вызначалася імклівымі памкненнямі, дбаннем аб агульным дабрабыце і поўнай адсутнасцю ўласнай карысці. Займаючыся такой працай, аддаваўся ёй усім сэрцам, кыва і з неаслабляльнай энергіяй...» [3, с. 408]

На дадзеную асабістую якасць Б. Руткоўскага звярнуў увагу і прафесар універсітэта ім. М. Складоўскай-Кюры ў Любліне Ёзаф Рэут:

«Падкрэслію адну з істотных рыс асобы Бронака... Гэта яго думка пра іншых і дапамога іншым. Гэта ён уладкоўваў усіх рэпатрыянтаў пасля Першай сусветнай вайны. Ён знаходзіў ім працу, пасады, школы і г. д. Уласна кажучы, ён арганізоўваў грамадскае жыццё, дапамагаючы кожнаму ...і ўсім разам. Іншая важная рэч – ён заўсёды быў на сваім месцы, у кожнай сітуацыі. Трэба было арганізоўваць жыццё моладзі перад Першай сусветнай вайной – ён гэта рабіў; узнікла неабходнасць стаць у шэрагі вайскоўцаў – ён становіўся. Ва ўсялякіх вялікіх і важных справах ён быў такі прасты і натуральны. Быў заўсёды "Бронакам" і пафасу з сабой не насіў» [4, с. 6].

Будучы мабілізаваным у войска падчас польска-савецкай вайны, ён быў адзначаны за мужнасць ганаровым ордэнам – Сярэбраным Крыжам *Virtuti Militari*. Дарэчы, навіну аб узнагародзе ўспрыняў з недаверам і атрымаў ганаровую ўзнагароду толькі праз некалькі гадоў, бо лічыў свае заслугі перабольшанымі. Пазней на пытанне, за што ён атрымаў такі ордэн, Б. Руткоўскі жартаўліва адказаў: «За тое, што не ўцякаў» [4, с. 8].

Вярнуўшыся з войска і прабывшы кароткі час у Вільні, Руткоўскі, згодна з парадамі сяброў, накіраваўся ў Варшаўскую кансерваторыю, дзе працягваў павышаць сваё музычнае майстэрства ў арганым класе Мечыслава Суржынскага, паралельна з'яўляючыся студэнтам Варшаўскага ўніверсітэта. Браніслаў адразу звярнуў на сябе ўвагу выкладчыкаў і аднакурснікаў дзякуючы сваёй актыўнасці, ініцыятыўнасці і разнастайнасці інтарэсаў. Ён нават узначаліў студэнцкі гурток «Братняк», удзельнікі якога пры дапамозе сустрэч з вядомымі спецыялістамі паглыблялі свае веды ў розных галінах культуры, мастацтва і краізнаўства. У гэты ж час Браніслаў пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай, студэнткай кансерваторыі, піяністкай Соф'яй Васькоўскай, з якой яны ажаніліся пасля заканчэння вучобы, у ліпені 1924 г.

Моцнае захапленне тэатрам вымусіла Браніслава спыніць у 1922 г. універсітэцкае навучанне, аднак ён працягваў старанна займацца ў кансерваторыі. Дзейнасць у варшаўскім тэатры «Рэдута» займала значную частку жыцця маладога Руткоўскага: ён рыхтаваў музычнае афармленне да спектакляў, праводзіў заняткі па сальфеджыя і харавых спевах, імкнуўся адрадіць цікавасць да старажытнай польскай музыкі, выконваючы творы Гамулкі і Вацлава з Шаматул.

Калі ў канцы лета 1924 г. памёр М. Суржынскі, Браніславу Руткоўскаму прапанавалі ўзначаліць арганні клас у кансерваторыі. Ён, аднак, хацеў найперш працягнуць вучобу ў Парыжы, што з паразуменнем было ўспрынята тагачасным рэктарам кансерваторыі і былым выклад-

чыкам Руткоўскага па класе дырыжорства Генрыкам Мельцарам. Браніслаў нават атрымаў спецыяльную двухгадовую стыпендыю і апынуўся ў Францыі, дзе меў магчымасць займацца ў Л. Вернэ (арган), А. Піро (эстэтыка) і пазнаёміцца з выканальніцкім майстэрствам М. Дзюпрэ і А. Марашаля. Натхненнем тых часоў для Браніслава стала знаёмства з традыцыямі грыгарыянскага харала, а таксама з шэдэўрамі культавага дойлідства ў Рэймсе, Шартры, Ам'ене.

Пазней, працуючы выкладчыкам, – спачатку ў Варшаве, а потым у Кракаве – Браніслаў Руткоўскі ўздаваў шмат таленавітых вучняў, якія з удзячнасцю ўспаміналі свайго педагога – патрабавальнага, вельмі сумленнага і нераўнадушнага да далейшага лёсу выпускнікоў. У прыватнасці, вучань і асістэнт Б. Руткоўскага, Ф. Ранчоўскі падкрэсліваў, што ён «быў для маладых людзей лагодным і талерантным, але разам з тым і патрабавальным. Прагнуў прывіць моладзі замілаванне да музыкі, якой сам прысвяціў сваё жыццё. Яго заняткі былі цікавымі, захапляльнымі... Уся студэнцкая моладзь вельмі любіла і шанавала яго» [5].

Значны адрэзак свайго жыцця Б. Руткоўскі прысвяціў справе развіцця арганнай музыкі, старанна імкнучыся пашырыць аўдыторыю яе слухачоў, працаваў арганістам у касцёле св. Яна ў Варшаве, выконваў абавязкі прэзідэнта Таварыства арганістраў і хормайстраў, чытаў лекцыі на курсах для выкладчыкаў музычных дысцыплін, рэдагаваў «Pismo Organistowskie», інакш кажучы, быў чалавекам, які з вялікім імпэтам і плёнам працаваў у розных сферах творчай дзейнасці.

Усё жыццё імкнучыся да гармоніі і дасканаласці, Руткоўскі не зносіў прымітывізму і любых праяў дурнога густу, у тым ліку, калі гэта датычыла і рэлігійнай сферы. «Са смуткам мы вымушаны прызнаць, – сведчыў ён у адным з артыкулаў, – што ў польскіх каталіцкіх касцёлах сёння мастацтва запхнута на апошні план. Не надаецца яму таго значэння, якое было абавязана здаўна, не ўшаноўваюцца яго вартасці і іх прызначэнне ў касцёле. Захаваліся толькі старажытныя шэдэўры, і нават яны з-за адсутнасці належнага клопату часта знаходзяцца ў кепскім стане, а тое, што з'яўляецца сёння, за нешматлікімі выключэннямі, не ўяўляе вялікай мастацкай каштоўнасці. Дастаткова толькі зазірнуць у нашы касцёлы, паглядзець на працэсіі, іконы, скульптуры, алтары, каб пераканацца ў тым, як страшэнна мала дбаюць у нас аб эстэтыцы. Падтрымліваецца і распаўсюджваецца ўсё тое, што падабаецца масам і адпавядае іх густам, што стасуецца з іх пасрэднасцю...» [6]. Кампазітар быццам адчуваў надыход эры панавання масавай культуры і справядліва адзначаў, што такая тэндэнцыя можа быць вельмі згубнай для мастацтва.

Напярэдадні Другой сусветнай вайны Руткоўскі выступіў ініцыятарам стварэння ў Крэменьцы, дзе яму давалося жыць і працаваць на працягу дванаццаці гадоў, летніх настаўніцкіх курсаў пад назвай «Muzyczne Ognisko Wakacyjne», на якіх панавала асабліва атмасфера паглыблення ў творчы працэс і непасрэднага кантакту са знакамітымі дзеячамі музыкальнага мастацтва, якія выступалі ў ролі выкладчыкаў, праводзячы своеасаблівыя майстар-класы. Важнай акалічнасцю было і тое, што «змястоўныя і інтэлігентныя тлумачэнні Броннака ўводзілі слухачоў у асяродак сапраўднага мастацтва, дапамагалі разумець музыку...» [7, с. 8]. У 1935 г. супрацоўнік Міністэрства Веравызнання і Публічнай Асветы С. Бугайскі зазначыў: «Час быў найлепшым крытэрыем ацэнкі «Ognisko», якіх у Польшчы было шмат. Адно толькі «Ognisko Muzyczne» ў Крэменьцы вытрымала агнявое выпрабаванне часам, што з'яўляецца доказам увасаблення праз яго трывалых і сталых каштоўнасцей... А заслуга ў гэтым двух чалавек: прафесара Б. Руткоўскага і спадара Ю. Панятоўскага» [8].

Нягледзячы на тое, што Б. Руткоўскі ніколі не быў апазіцыянерам ці дысідэнтам, ён не хаваў сваёй занепакоенасці адносна праблемы далейшага развіцця музыкальнай творчасці і не баяўся крытыкаваць на старонках часопісаў афіцыйныя ўлады за бяздарнасць і адсутнасць разумення ролі музыкальнай асветы ў жыцці грамадства. Можна сказаць, Руткоўскі выказваў свае нараканні ад імя ўсёй творчай інтэлігенцыі, занепакоенай тагачасным станам культурнай палітыкі. У адным са сваіх артыкулаў, якія кампазітар падпісваў спачатку псеўданімам Ян Вольха, а потым уласным імем, ён пісаў: «Мы з'яўляемся прыхільнікамі свабоды ў мастацкай творчасці. І сцвярджаем, што ўсялякія, дэклараваныя зверху лозунгі, каноны, тэндэнцыі знішчаюць сапраўдную творчасць. Таму мы не можам дакладна вызначыць шляхі развіцця мастацкай творчасці, складана нам прадбачыць, у якіх формах і якімі сродкамі творчы геній будзе выяўляцца ў будучыні. Але штосьці іншае ёсць у тым, каб вызначаць дарогі ды ўсталёўваць каноны для будучай творчасці, і зноў жа штосьці іншае маецца ў тым, каб актывізаваць праз адпаведныя арганізацыі праявы культурнага жыцця, ствараць спрыяльныя варункі для развіцця творчасці. Першае варта было б назваць недарэчнасцю, другое – разумнай культурнай палітыкай» [3, с. 415–416].

Заснаваўшы ў 1926 г. разам з Тадэвушам Ахлеўскім і Тэадорам Залеўскім Таварыства прыхільнікаў старажытнай музыкі, Браніслаў Руткоўскі недарэмна спадзяваўся, што дзейнасць гэтага аб'яднання дапаможа прапагандаваць музыкальнае мастацтва. Бо тая невялікая

суполка спакваля эвалюцыянавала ў цэлую сістэму з арганізацыяй канцэртаў, выдавецкай дзейнасцю і папулярнаю музыкі сярод моладзі. Між іншым, узнікненне такіх выданняў, як «Квартальнік музычны», «Польская музыка» і «Музычная газетка», было абумоўлена менавіта працай Таварыства. А Браніслаў Руткоўскі, у сваю чаргу, прыклаў шэраг намаганняў па рэдагаванні і ўдасканаленні гэтых важкіх носьбітаў музычна-эстэтычнай думкі.

Пачынаючы з 1927 г., постаць Руткоўскага з'яўляецца яшчэ і ў радыёэфіры, які на той час быў надзвычай важным сродкам распаўсюджвання інфармацыі. Валодаючы шырокай эрудыцыяй і аратарскімі здольнасцямі, пачуццём гумару і артыстызмам, Браніслаў знаходзіў у працы на радыё ўвасабленне сваіх рознабаковых здольнасцей і атрымліваў ад гэтага вялікае задавальненне. Жонка Соф'я адзначала: «Жаданне дзяліцца перажытым было для яго ўнутранай патрэбай. Дасканалая дыкцыя, каларытны і непасрэдны, афарбаваны гумарам спосаб радыёпраграм, вельмі характэрнае гучанне голасу і, нарэшце, віленскі акцэнт – усё гэта надавала перадачам вельмі індывідуальны характар» [4, с. 16].

Руткоўскі непасрэдна займаўся музычнай апрацоўкай народных, у тым ліку і беларускіх, спеваў. Ён лічыў песні выдатным сродкам абуджэння музыкальнасці, якая дрэмле ў кожным чалавеку. З гэтай нагоды спевы і, безумоўна, творы для органа, заўсёды займалі пачэснае месца ў эфіры, які вёў Руткоўскі. На шчасце, такі пазнавальна-асветніцкі «фармат» быў вельмі папулярным сярод насельніцтва Польшчы, якое з цікавасцю слухала разнастайныя цыклы перадач, у тым ліку «Спявае ўся Польшча» і «3 песняў па краіне» (выходзілі ў між-

Браніслаў Руткоўскі

ваенны час), «Стылі ў музыцы», «Слухаем музыку», «Вучымся спяваць», «Канцэртны для дзяцей», «Пазнаём таямніцы музыкі», «Музычныя актуаліі», «На палях музычнага жыцця» і інш. (у пасляваенныя гады). У 1953 г. дзейнасць Б. Руткоўскага была адзначана ўзнагародай Польскага Радыё. Ён радаваўся, калі хтосьці са слухачоў пазнаваў яго на вуліцы па голасе і выказваў падзяку [3, с. 417]. Творчасць і праца на карысць людзям уздымалі яго дух, служылі сэнсам існавання і дапамагалі перажываць цяжкія выпрабаванні, якіх на долю Б. Руткоўскага выпала нямала.

Так, падчас вайны ён, будучы прыроджаным аптымістам, спярша не мог паверыць, што ў выніку бамбардзіроўкі ў Любліне загінула яго дачка Эвуня. Гэта сямейная трагедыя моцна параніла чулае сэрца кампазітара. А ў 1940 г. ён быў арыштаваны гестапаўцамі і некалькі тыдняў правёў у якасці вязня. Вызваліўшыся з-пад арышту, адразу пачаў удзельнічаць у змаганні з акупантамі. Стаў кіраўніком групы прапаганды і агітацыі Арміі Краёвай пад псеўданімам «Карыцкі», скампанаваў шмат салдацкіх маршаў і патаемна выдаў два спеўнікі, у сваёй кватэры на перакрываванні вуліц Макатоўскай і Шапэна арганізаваў рэпетыцыі патрыятычных спеваў [9]. Акрамя таго, Руткоўскі нават у ваеннае ліхалецце не спыняў педагагічнай дзейнасці: выкладаў спевы і польскую мову ў школе № 121 у варшаўскім раёне Макотаў, адначасова праводзіў канспірацыйныя заняткі на курсах для настаўнікаў.

Варта азначыць і той факт, што Б. Руткоўскі прымаў актыўны ўдзел у Варшаўскім паўстанні 1944 г., выступаў перад мікрафонам паўстанцкай радыёстанцыі «Бліскавіца» і рыхтаваў рэпертуар для святочнага канцэрта, прысвечанага перамозе паўстання, у якую ён шчыра верыў да апошняга моманту. У сваіх успамінах Браніслаў Руткоўскі адзначаў: «Быў бы пакрыўджаны лёсам, пачуваў бы сябе нават псіхічна бяднейшым, калі б перажыў паўстанне па-за Варшавай» [3, с. 419]. Пасля разгрому паўстання Руткоўскі спачатку патрапіў у канцэнтрацыйны лагер Gross Born, а потым у Sandbostel, адкуль быў вызвалены вайскамі саюзнікаў. Смерць яшчэ дыхала яму ў спіну, таму адразу пасля вызвалення Руткоўскі выехаў у Італію, матываваўшы гэта тым, што ён хоча як мага хутчэй пакінуць тыя жахлівыя мясціны, дзе яму давалося стаць сведкам жудасных падзей.

Пасля вайны, у 1946 г., Браніслаў Руткоўскі вярнуўся з Італіі, каб на доўгі час звязаць свой лёс з Кракавам. У гэтым славутым месце, якое нездарма лічыцца культурнай сталіцай Польшчы, выдатны кампазітар і педагог працаваў да канца жыцця: быў выкладчыкам Ягелонскага ўніверсітэта, дырэктарам Сярэдняй музычнай школы, прарэктарам і рэктарам Дзяржаўнай

вышэйшай музычнай школы, мастацкім кіраўніком Кракаўскай філармоніі, рэдактарам уплывовага часопіса «Рух музычны», членам Праграмнай калегіі Музыкальнага выдавецтва, членам кіраўнічага савета Кракаўскага опернага таварыства. Шмат дзе знайшлі прымяненне нязгасны энтузіязм і вялікая працаздольнасць гэтага шчодро адоранага прыродай чалавека.

Браніслаў Руткоўскі, без перабольшвання, быў музыкантам, які «выконваў сваю музычную місію ва ўсялякіх вымярэннях часу і прасторы, у якіх яму даводзілася жыць. Больш за тое, быў музыкантам, у якога палкасць музыкальнага мыслення, непарыўнае паяднанне музыкі з жыццём нагадвалі лепшыя ўзоры музыкантаў эпохі барока. Тое, што рабіў – рабіў з музыкай, праз музыку, для музыкі... У рознай форме, якую вызначаў актуальны загад імгнення, вёў рашучую барацьбу з дылетантызмам і правінцыялізмам у галіне выканальніцтва, творчасці, арганізацыі музыкальнага жыцця і распаўсюджвання музыкальнай культуры» [10].

Уласная творчасць Руткоўскага не набыла шырокай вядомасці, напэўна таму, што знакаміты арганіст пераважна знаходзіўся нібы ў цені вялікіх майстроў мінулага, творы якіх ён бліскуча выконваў. Пасляваенны рэпертуар канцэртаў Руткоўскага ахопліваў творы кампазітараў розных эпох, а музычныя крытыкі вельмі часта адзначалі віртуозны ўзровень выканальніцкага майстэрства, выдатную тэхніку валодання гукам, надзвычайную эмацыянальнасць і самабытнасць ігры маэстра, параўноўваючы яе з чарадзеяствам.

У 50-х гг. Браніслаў Руткоўскі атрымаў тытул прафесара, выдаў спеўнікі «Спяваем песенькі» і «Зялёны гай», арганізаваў некалькі канферэнцый для аматараў музыкі ў Шклярскай Парэнбе, выступіў у ролі аднаго з заснавальнікаў цяпер вядомага на ўвесь свет Міжнароднага фестывалю арганнай музыкі, які штогод адбываецца ў Аліўскім кафедральным касцёле ў Гданьску. Яго дзейнасць была адзначана шэрагам узнагарод. Акрамя таго, Руткоўскі паспяхова гастралюваў з канцэртамі па ўсёй Еўропе, а таксама ў Савецкім Саюзе.

Вандруючы па свеце, кампазітар не забываў пра родныя мясціны. Пісаў да стрыечнай сястры Яніны Сівіцкай (да замужжа Руткоўскай): «З маім прыездам у Камаі павінен я пачакаць да новага дэлегавання ў СССР. Мне хочацца пабачыць вас усіх, наведальце родную старонку» [2, с. 147]. Яніна, якая пражыла ўвесь час у Камаях, распавядала аб сваім браце наступнае: «Добры і клапатлівы быў, заўсёды дасылаў паштовыя пераводы на будоўлю, бо ведаў, што ў калгасе даходы кепскія... Ён умеў рабіць усе сялянскія работы: касіў, жаў, араў, сенаваў, ездзіў на начлег. Амаль кожнае лета прыязджаў у Камаі, наведваў школу, іграў у касцёле. Перад Першай

сусветнай вайной у Камаі прыехаў малады вікарый, які навуку ў касцёле вёў па-беларуску. Расказвалі, што гэта была вялікая падзея ў парафіі. Людзі валам валілі ў касцёл, каб паслухаць маладога ксяндза. Бронак таксама з месчачкоўцамі гаварыў па-беларуску, хаця добра валодаў польскай і рускай мовамі» [2, с. 141].

Дарэчы, маладым вікарыем, пра якога згадвала Яніна, быў паэт-святар Канстанцін Стаповіч, больш вядомы пад псеўданімам Казімір Сваяк. Існуюць звесткі адносна таго, што Стаповіч і Руткоўскі былі добра знаёмыя. Дбаючы ў першую чаргу аб удасканаленні чалавечага духу, дзве гэтыя яскравыя асобы хутка знайшлі паразуменне і любілі бавіць час у гутарках, сустракаючыся то ў плябаніі, то ў доме Руткоўскіх. А сёння багатую гісторыю не толькі Камаяў, але і ўсёй Беларусі, ужо немагчыма ўявіць без згадак іх імёнаў.

Першага чэрвеня 1964 г., падчас праслухоўвання ігры на аргане студэнта – удзельніка Міжнароднага Бахаўскага конкурсу – Браніслаў Руткоўскі раптоўна памёр ад інфаркту. Ён адносіўся да такіх людзей, якія ніколі не скардзяцца на сваё здароўе і часам ігнаруюць перасцярогі дактароў, бо хварэць ім проста няма калі. Як сведчыла жонка Соф'я, нават калі ён, хварэючы, ляжаў у ложку, то і там быў абкладзены кнігамі і нястомна штосьці апрацоўваў [11, с. 114]. Яго творчы шлях, які калісьці пачынаўся ў Камайскім касцёле, сімвалічна скончыўся таксама ў культавым месцы – у касцёле св. Томаша ў Лейпцыгу. Сэрца самаахвярнага Музыканта перастала біцца, сам ён быў пахаваны на Ракаўскіх могілках у Кракаве, аднак сваёй дзейнасцю Браніслаў Руткоўскі пераканаў даказаў: творчасць сапраўды перамагае смерць, бо дае магчымасць жыць вечно ў памяці нашчадкаў і аматараў высокага мастацтва.

Літаратура

1. *Dobrowolski, S.* Struktury umyslow nauczycieli: Wypowiedz Bronislawy Rutkowskego / S. Dobrowolski. – Warszawa: PZMS, 1959. – S. 326.
2. *Драўніцкі, Я.* Камаі – Радзіма Браніслава Руткоўскага / Янка Драўніцкі // Куфэрак Віленшчыны. – 2004. – № 1 (9). – С. 133–148.
3. *Falk, W.* Bronislaw Rutkowski – czlowiek i artysta / Wanda Falk // Organy i muzyka organowa. – 1986. – nr VI. – Gdansk: Akademia muzyczna im. S. Moniuszko. – S. 405–421.
4. *Rutkowska, Z.* Ze wspomnien o Bronku / Zofia Rutkowska. – Krakow, 1966. – S. 26. (Maszynopis)
5. *Gaj, M.* Audycje muzyczne prof. B. Rutkowskiego w Polskim Radiu: okres powojenny 1946 – 1961 / Gaj Marta. – Praca magisterska. – Krakow: PWSM, 1968. – S. 47. (Maszynopis)
6. *Rutkowski, B.* Z zagadnien dzisiejszej muzyki koscielnej w Polsce / Bronislaw Rutkowski // Muzyka Polska. – 1934. – № 4. – S. 1 – 12.
7. *Zalewski, T.* Pol wieku wsrod muzykow / T. Zalewski. – Krakow: PWM, 1977.
8. *Zubek, R.* Dzialalnosc prof. B. Rutkowskiego w okresie miedzywojennym / R. Zubek. – Praca magisterska. – Krakow: PWSM, 1966. – S. 20. (Maszynopis)

9. *Miedza-Tomaszewski, S. Benefis konspiratora / S. Miedza-Tomaszewski //Czytelnik. – 1962. – Warszawa. – S. 121.*
10. *Wallek-Walewski, M. Cala Polska spiewa / M. Wallek-Walewski // Tygodnik powszechny. – 1964. – № 809. – S. 5.*
11. *Falk, W. Bronislaw Rutkowski – organista-wirtuoz i muzyk koscielny w aspekcie jego artystycznej estetyki, aktywnosci publicystycznej, upowszechnieniowej i pedagogicznej / Wanda Falk // Organy i muzyka organowa. – 1994. – № IX. – Gdansk: Akademia muzyczna im. S. Moniuszko. – S. 102–114.*

Summary

The article is dedicated to Bronislaw Rutkowski (1898–1964), an outstanding organist, composer, teacher, music critic and organizer of musical events. He was born in a village Kamai in Belarus, studied music in Petersburg and Polish philology at the Vilnius University.

He was a student of the Warsaw Conservatory, as well as a student at Paris Sorbonne. Began his pedagogical work in the interwar period, holding higher course classes at the Warsaw Conservatory. At that time Rutkowski began his cooperation with Polish Radio, which fully developed during the postwar period. As a propagator of native music he established the Polish Music Publishing Society. For several years he was the organist of St. John's Metropolitan Cathedral in Warsaw. During the occupation period he led the Music Section of the Home Army Headquarters Propaganda Department. After the war he settled in Krakow, where in 1946 he began pedagogical activity. Except it, Bronislaw Rutkowski was one of founders of the famous international organ music festival in Gdansk.

Паступіў у рэдакцыю 14.12.2010 г.

УДК 008:75.017.4

I.A. Швед,

доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускага літаратуразнаўства БрДУ імя А.С. Пушкіна;

M.C. Кавалевіч,

кандыдат педагагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры педагогікі дзяцінства БрДУ імя А.С. Пушкіна

ПРАБЛЕМАТЫКА ФЕНОМЕНА КОЛЕРУ: ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАЯ ПЕРАЕМНАСЦЬ

Колер запаўняе сабой усю жыццёвую прасторы чалавека ўжо з моманту з'яўлення чалавека на свет. Нават у снах колер прыхарашвае яго існаванне, таму навакольны свет без святла і колеру не ўспрымаецца чалавекам. Р. Штайнер адзначае: «Большая частка існага, таго, што мы бачым, творча нарадзілася менавіта са свету колеру». Калі святло дае магчымасць убачыць агульнае, вылучыць асобныя сістэмы з навакольнага асяроддзя, то канчатковую дыферэнцыяцыю бачнага, вызначэнне стану і стадыі жыццёвага цыкла пэўных сістэм забяспечвае колер. Чым больш шматзначнай з'яўляецца колеравая гама бачнага, тым больш дыферэнцыраваныя веды можа атрымаць чалавек адносна рэальнага як адзінства матэрыяльнага і ідэальнага, тым больш інфармацыі ён можа прадудыраваць практычна і асэнсоўваць тэарэтычна. Колеравая характарыстыка рэалій узнікае як натуральным чынам, так і надаецца пэўным з'явам з пазіцыі іх ацэнкі на аснове сацыяльнага і культурнага вопыту.

Успрыманне колеру – паняцце не толькі псіхалагічнае (працэс колеравага ўспрымання дазваляе адрозніць каля 10 млн колеравых адценняў) [1, с. 37]. Колер – гэта адзін з вызначальных кампанентаў культуры, адмысловы эстэтычны эталон, элемент стылю, які функцыянуе як магутнае інфармацыйнае поле і з цягам часу нарошчвае вакол сябе сістэму асацыяцый, сім-

валічных значэнняў і тлумачэнняў. Тут не толькі семіятызацыя колеру ў традыцыйнай культуры, але і сімволіка сцягоў, і колеравая эмблематыка, і геральдыка, і знакі кахання. Пастаяннае аперыраванне колерам, колеравыя рэгламентацыі прадугледжваюць актыўныя адносіны чалавека да колеру. Анталагічныя і гнесеалагічныя прычыны не маглі не абудзіць жаданне людзей, у першую чаргу, мастацкага складу, зразумець, што такое колер і святло, якая іх прырода, значэнне для супольнасці, вызначыць заканамернасці функцыянавання колеру і святла ў мастацтве. Узнікла шмат версій адказаў на гэтыя і падобныя пытанні, пры гэтым у многіх даследаваннях арганічна інтэграліся метады прыродазнаўчых, грамадазнаўчых, мастацтвазнаўчых дысцыплін.

Праблематыка феномена колеру вывядзіла мысліцеляў розных эпох на самыя фундаментальныя роздумы: пра рэальнасць і ілюзію, аб'ектыўнае і суб'ектыўнае, пра схільнасць чалавека да пазнання і г. д. Вялікую ўвагу святлу і колеру, пытанням сувязі паміж фізічнымі з'явамі і псіхічным успрыманнем надавалі ў сваіх працах І. Гётэ («Вучэнне пра колер (храматыка)»), Л. да Вінчы, В. Кандзінскі, В. Корніш, Б. Конвер [2–5].

З аднаго боку, даследчыкі суадносяць з колерам нешта аб'ектыўнае, вымяральнае, да прыкладу, энергію электрамагнітнага поля.